

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.1

Байрамов Е.А.*аспірант кафедри економіки підприємства,
фінансів та фінансово-економічної безпеки
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ КОНЦЕПЦІЙ СУТНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

THE ANALYSIS OF INNOVATION ENTERPRISE MAIN ESSENCE IDEAS

АНОТАЦІЯ

У статті узагальнено наукові погляди на економічну сутність інноваційного підприємництва. Аналіз сучасних вітчизняних літературних джерел засвідчив існування чотирьох основних підходів до визначення сутності інноваційного підприємництва: інституційний; інтеграційний; факторний; діяльнісний. Визначено основні характеристики, які притаманні кожному із чотирьох підходів.

Ключові слова: інновація, підприємництво, винахід, економічний розвиток, товар, послуга

АННОТАЦИЯ

В статье обобщены научные подходы на экономическую природу инновационного предпринимательства. Анализ современных отечественных литературных источников позволил выделить четыре основных подхода к определению сущности инновационного предпринимательства: институциональный, интегративный, факторный, деятельный. Определены основные характеристики, которые присущи каждому из четырех подходов.

Ключевые слова: инновация, предпринимательство, изобретение, экономическое развитие, товар, услуга

ANNOTATION

Fresh approaches to the innovative ventures economic essence have been summarized in the article. The analysis of modern national literary sources has proved the existence of four main approaches to the definition of innovative ventures essence: institutional; integrative; factorial; active. Main characteristics, which are basic for each of 4 approaches, have been defined.

Keywords: innovation, entrepreneurship, invention, economic development, products, services

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Забезпечення позитивної економічної динаміки потребує нових підходів до організації підприємницької діяльності, стимулювання її різних форм.

Саме інноваційна спрямованість сучасного підприємництва є базовою умовою прискорення науково-технічного прогресу, підвищення, на цій основі, конкурентоспроможності як окремих суб'єктів господарювання, так і національних економік у цілому. Вищезазначене й зумовлює актуальність даної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідженню сут-

ності терміну «інноваційне підприємництво» та пов'язаних із ним дефініцій «інновація», «підприємництво» присвячені наукові праці багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених.

На нашу думку, варто виділити наукові публікації З. Варналія, Д. Гелбрейта, В. Зянька, П. Друкера, П. Курмаєва, Д. Норта, Д. Рікардо, А. Сміта, Й. Шумпетера та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Разом з тим, доцільним є аналіз, систематизація та узагальнення наукових підходів до трактування сутності інноваційного підприємництва.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є узагальнення наукових поглядів на економічну сутність інноваційного підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Представники сучасної економічної науки серед основних факторів економічного розвитку визначають науково-технічний прогрес.

На залежність економічного зростання від інновацій звернули увагу ще представники класичної політекономії. Так, А. Сміт пов'язує зростання обсягу виробництва та продуктивності праці із використанням машин як результату науково-технічного прогресу. У свою чергу, поділ праці й зумовлює процеси винаходу та поширення машин [1, с. 15].

Діяльність суб'єктів господарювання, які створюють та використовують нове машинне обладнання є, у нашому розумінні, інноваційним підприємництвом. А. Сміт, таким чином, у науковій праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» зробив спробу розкрити сутність інноваційного підприємництва.

Вищезазначені положення, у подальшому, були доповнені Д. Рікардо при дослідженні капіталістичного господарства як саморегульованої системи з ідеальними зворотними зв'язками

для обґрунтування порівняльних переваг міжнародного поділу праці та спеціалізації країни [2, с. 20].

Вагомим внеском представників неокласичної школи в розвиток теорії інноваційного підприємництва стало акцентування уваги на нематеріальних благах, які є результатом творчої та виробничої діяльності суб'єктів господарювання. Вони запропонували виділяти два етапи НТП, яким відповідали наступні напрями діяльності [3]:

- виробництво якісно нових товарів та послуг;
- удосконалення виробничих технологічних процесів.

Роль суб'єктів інноваційного підприємства, у даному контексті, полягала в зниженні витрат виробництва або зміні попиту.

Так, А. Маршалл дослідженню сутності інноваційного підприємництва присвятив 7 розділ наукової праці «Принципи економічної науки» [4]. Він виокремив підприємців, які створюють та використовують нові технології, методи господарювання. Розкриваючи власне розуміння сутності підприємця новатора, вчений зазначав, що саме наявність певних «якостей формує його як лідера, дозволяє вирішувати поточні проблеми...розробляти перспективну політику та реалізовувати її». А. Маршалл вказав на існування зв'язку між використанням новітніх методів управління, впровадженням досягнень НТП та прибутком, який зумовлений загальним зростанням попиту на продукцію.

Поширення автоматизації процесу виробництва актуалізувало наукові розвідки в напрямку подальших досліджень сутності інноваційного підприємництва, виділення його характерних рис тощо.

У даному контексті, значний вклад у розвиток теорії інноваційного підприємництва здійснив Й. Шумпетер.

По-перше, вчений вказував, що зміни в суспільстві та економіці сприяють виникненню нового типу індивідів, які здатні продукувати нові комбінації факторів виробництва [5, с. 158].

Принциповим, у даному контексті, є те, що на відміну від поглядів Ж.Б. Сея, який також розглядав здатність комбінування факторів як основну функцію підприємництва, Й. Шумпетер визначив підприємця рушійною силою економічного розвитку. Саме здатність продукувати нові комбінації факторів виробництва, ризикувати, створювати винаходи та впроваджувати новачки – характеризує, на думку Й. Шумпетера, підприємця.

По-друге, досліджуючи сутність інновацій, Й. Шумпетер вказував на їх відмінність від винаходів: «Інновації не можливі без усього, що ми називаємо винаходи але винаходи не обов'язково набувають форми інновацій» [6, с. 80-81].

У [6, с. 104] Й. Шумпетер розглядає інновації не лише як чинник економічного зростан-

ня та збільшення прибутку, але, одночасно, як фактор нестабільності економічної системи, що може призвести до втрати нею стану рівноваги (формування непередбачуваних прибутків або збитків, потенціалу для спекуляцій). Саме тому завданням підприємця є зміна способу виробництва шляхом впровадження інновацій, а в загальному розумінні – через використання технологій для створення нових чи вже існуючих товарів, але новим методом, завдяки відкриттю нового джерела сировини чи нового ринку готової продукції – аж до реорганізації попередньої і виникненню нової галузі промисловості» [5, с. 75].

М. Кондратьєв, розвиваючи теорію М. Туган-Багановського, виявив залежність бізнес циклів від НТП. Вчений дослідив емпіричні закономірності, що супроводжують тривалі коливання економічної кон'юнктури. Він вважав, що перед і на початку підвищувальної хвилі кожного великого циклу відбуваються трансформації економічного життя суспільства, які виражаються в значних змінах технічного забезпечення виробництва (чому передують відкриття і винаходи). Головну роль у таких змінах, на його думку, відіграють науково-технічні новачки [2, с. 24].

Подальший розвиток проблематики інноваційного підприємництва відбувався під впливом теорії інституціоналізму. Її представники акцентували увагу на важливості врахування діяльності інститутів зовнішнього середовища.

Так, наприклад, Д. Норт головним фактором економічного зростання, поряд із НТП, визначав ефективну організацію економіки. У той же час, суб'єктом інституційних змін у суспільстві, на його думку, є підприємець [7, с. 108].

Інвестування в продукування знань та навичок забезпечує динамічний, еволюційний розвиток економіки, що формує сукупність відповідних інституційних характеристик. Розкриття їх сутності, на думку вченого, зумовило введення в науковий обіг поняття ефективності нового типу – адаптивної. У свою чергу, саме адаптивна ефективність визначає напрями розвитку економічної системи. Також, Д. Норт пов'язував її з прагненням суспільства до набуття знань, стимулюванням інновацій, ризику [7, с. 106].

Американський економіст Р. Солоу в праці «Економіка ресурсів або ресурси економіки» [8] розглядав вплив технічного прогресу на економічне зростання. Під час дослідження, результати якого висвітлені в [9] вчений розкрив взаємозв'язок між зростанням обсягу капіталу (заощаджень та інвестицій) й науково-технічним прогресом (зміними у технології).

Професор П. Друкер у науковій праці [10] охарактеризував новий тип сучасного підприємця, метою існування якого є формування споживача. На відміну від попередників, він виступає із критикою тези про апріорі новаторського характеру підприємницької діяль-

ності [10, с. 481]. Разом з тим, вчений вказує на залежність між здатністю організації впроваджувати інновації та ступенем використання у своїй діяльності підприємницьких методів та важелів [10, с. 479]. Останню тезу П. Друкер більш детально обґрунтовує в науковій праці «Бізнес та інновації», зазначаючи, що «нові технології – це, перш за все, підприємницький менеджмент» [11, с. 28].

Виникнення підприємницького сектору в економіці США було зумовлено, на думку П. Друкера, новим підходом до менеджменту [11, с. 33]:

- нових комерційних та не комерційних підприємств;
- малих підприємств;
- не комерційних підприємств у сферах освіти та охорони здоров'я;
- інноваційної діяльності, яка спрямована на пошук нових можливостей щодо задоволення потреб споживачів.

Аналіз сучасних вітчизняних літературних джерел засвідчив існування чотирьох основних підходів до визначення сутності інноваційного підприємництва.

Ми пропонуємо згрупувати їх за напрямками:

- 1) інституційний;
- 2) інтеграційний;
- 3) факторний;
- 4) діяльнісний.

Представники інституційного підходу акцентують увагу на організаційно-правовій формі інноваційного підприємництва. Так, наприклад, професор В. Зянько вказує, що інноваційне підприємництво – це економічна діяльність зі створення та управління інноваційним підприємством з метою розробки, впровадження і комерційного використання різного роду інновацій [2, с. 62].

Подібне, за сутністю, визначення наводить дослідник С. Кравченко [12, с. 329], в якому зазначає, що мале інноваційне підприємство являє собою організацію, що базується на виробництві, освоєнні та комерціалізації нових науково-технічних ідей.

На нашу думку, акцентування уваги на конкретній організаційно-правовій формі є не зовсім коректним, оскільки суб'єктам інноваційного підприємництва характерна різноманітність форм та проявів.

Інноваційне підприємництво, у рамках інтеграційного підходу, розглядається як якісно нова форма інтеграції науки і виробництва, завдання якої полягає в освоєнні, впровадженні та реалізації підприємницькими структурами різноманітних нововведень (технічних, технологічних, управлінських, фінансових тощо), розроблених за участю науково-дослідних інституцій [13].

У межах факторного підходу, вчені розглядають дану категорію як чинник економічного зростання, забезпечення конкурентоспроможності, зниження рівня соціальної напруги.

Так, у [14] інноваційне підприємництво розглядається як ефективний інструмент розвитку і трансформації економічної системи, визначальний чинник забезпечення сталої конкурентоспроможності, засіб підвищення добробуту населення.

Інноваційне підприємництво – це засіб досягнення комерційної мети і чинник економічної стабільності й зростання, оскільки інновації орієнтовані на задоволення ринкового попиту, конкретних запитів споживачів [2, с. 34].

Вищепоіменовані автори, на нашу думку, не достатньо аргументовано, апіорі, визначають інноваційне підприємництво ефективним інструментом розвитку. У даному контексті, необхідно зазначити, що економічне зростання та ефективність є функцією взаємодії різних факторів, а не вихідною умовою функціонування інноваційного підприємництва.

Представники діяльнісного підходу визначають інноваційне підприємництво як активну фазу соціально-економічних комунікацій, пов'язану із створенням, використанням та реалізацією наукоємної продукції (ідеї, новації тощо).

У даному аспекті, інноваційне підприємництво – це новаторська підприємницька діяльність, яка охоплює створення інноваційної ідеї, її втілення в певному інтелектуальному продукті – новації, комерціалізацію та впровадження новацій, рутинізацію та дифузії нововведень з метою отримання прибутку та інших вигод [15].

Цікавим та достатньо змістовним є визначення запропоноване І. Прилуцькою. Вона розглядає інноваційне підприємництво як спеціалізовану форму підприємницької діяльності, мотивовану бажанням привласнення інноваційної квазі ренти, що полягає в цілеспрямованому пошуку неусвідомлених потреб та створенні, виробництві і реалізації нової, у т.ч. наукоємної, продукції інвестиційного та кінцевого споживання, або задоволенні існуючих потреб шляхом створення кращих за своїми властивостями продуктів чи поліпшення процесів [16, с. 27].

У даному контексті доцільно відмітити, що акцентувати увагу необхідно на тому, що саме усвідомлення потреби є вихідним етапом можливості її задоволення. Важливою умовою, також, є наявність платоспроможного попиту.

Інноваційне підприємництво є важливою складовою інноваційно-відтворювального підходу до регулювання економічного розвитку, описаного в [17, с. 27].

На нашу думку, інноваційне підприємництво – це окремий вид діяльності суб'єктів господарювання, один або декілька етапів якого пов'язаний із створенням матеріальної та нематеріальної продукції, яка не має існуючих аналогів чи відрізняється від них за якісними характеристиками.

Тобто, результатом діяльності інноваційного підприємництва може бути як нематеріальне благо, так й матеріальне (матеріалізоване).

Для того, щоб ідея, як один з результатів діяльності інноваційного підприємництва, стала товаром/послугою, вона повинна відповідати наступним вимогам:

- суспільна корисність – спрямованість на вирішення конкретної проблеми, задоволення усвідомленої потреби;

- реальність – не суперечливість ідеї об'єктивним законам суспільного розвитку, можливість для обґрунтування;

- можливість комерціалізації – спрямованість на отримання економічного, соціального, екологічного або іншого ефекту чи їх сукупності;

- унікальність – відмінність від вже подібних ідей;

- товарність – можливість надання товарної форми (форми послуги).

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проведений нами аналіз наукових підходів та їх узагальнення дозволяє сформулювати наступні висновки.

Еволюція сутності категорії «інноваційне підприємництво» сприяла збагаченню її змістовного наповнення. Аналіз сучасних вітчизняних літературних джерел засвідчив існування чотирьох основних підходів до визначення сутності інноваційного підприємництва: інституційний; інтеграційний; факторний; діяльнісний.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку будуть наукові розвідки спрямовані на поповнення категоріального апарату, його систематизації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations [Електронний ресурс] / A. Smith. – Режим доступу: <http://political-economy.com/wealth-of-nations-adam-smith>.
2. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку / В.В. Зянько. – Вінниця: Універсум, 2008 – 397 с.
3. Гэлбрейт Д.К. Экономические теории и цели общества / Д.К. Гэлбрейт. – М.: Прогресс, 1976. – 408 с.
4. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – М.: Издательство Прогресс, 1993 г. – 416 с.
5. Шумпетер Й. Теория экономического развития / исследование предпринимательской прибыли, капитала, процента и цикла конъюнктуры. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
6. Schumpeter Joseph A. Business cycles. A theoretical, historical and statistical analysis of the capitalist process/ Joseph A. Schumpeter. – New York Toronto London: McGraw-Hill Book Company, 1939 – 461 p.
7. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Пер. з англ. А.Н. Нестеренко. – М.: Начала, 1997. – 190 с.
8. Sollow Robert M. The Economics of Resources or the Resources of Economics / Robert M. Sollow // American Economic Review. – 1974. – Vol. 64. – № 2. – P. 1-14.
9. Solow Robert M. A Contribution to the Theory of Economic Growth / Robert M. Sollow // The Quarterly Journal of Economics. – 1956. – Vol. 70. – №. 1. – P. 65-94.
10. Друкер П.Ф. Менеджмент / П.Ф. Друкер, Д.А. Макярелло. – М.: ООО И.Д. Вильямс, 2010. – 704 с.
11. Друкер П.Ф. Бизнес и инновации / П.Ф. Друкер. – М.: ООО И.Д. Вильямс, 2010. – 432 с.
12. Кравченко С.І. Роль та місце малого підприємництва в прискоренні інноваційних процесів / С.І. Кравченко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» [Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку]. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка». – 2001. – № 417. – С. 329-333.
13. Смоленюк А.П. Розвиток інноваційного підприємництва в агропромисловому виробництві: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / А.П. Смоленюк; ННЦ «Ін-т аграр. Економіки». – К., 2010. – 20 с.
14. Сіренко Н.М. Інноваційне підприємництво як складова стратегії розвитку аграрного сектора економіки [Електронний ресурс] / Н.М. Сіренко, О.І. Мельник. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/simpoz2/105.pdf>.
15. Головій В.М. Інноваційне підприємництво: сутність, потенціал / В.М. Головій // Сборник научных трудов «Вестник НТУ «ХПИ»: Технічний прогрес та ефективність виробництва № 58 – Вестник НТУ «ХПИ», 2010. – С. 88-92.
16. Прилуцька І.А. Організаційні форми інноваційного підприємництва та стимулювання їх розвитку в Україні / І.А. Прилуцька // Проблеми науки. – 2012. – № 1. – С. 27-32.
17. Курмаев П.Ю. Инновационно-воспроизводственный подход к регулированию региональной экономики / П.Ю. Курмаев // European Researcher. – 2013. – № 1. – С. 28-31.